

a legkevésbé a szülők a szakmák közötti választás lehetőségével, és így éppen itt képesek a legkevésbé megfékezni azokat az intézményi érdekekből fakadó túlélési stratégiákat, amelyekkel az iskolák a hagyományos szakmastruktúrát konzerválják.

A liberális oktatásirányítási elképzelések szerint az iskolák autonóm szakmai törekvéseinek másik korlátját az önkormányzatok oktatáspolitikai (ill. szakképzési) koncepciói jelentenék. Esettanulmányaink tapasztalatai szerint azonban ezek a korlátok a gyakorlatban szinte alig hatnak. A szakképző iskolák és az önkormányzatok együttműködése a legtöbb esetben problematikus. A problémák részben abból fakadnak, hogy a szakképző iskolák egy része a megyei önkormányzatok irányítása alá tartozik, amelyek túlságosan messze vannak az iskoláktól és gyenge irányító apparátusokkal rendelkeznek. Az iskolák másik része helyi önkormányzatok irányítása alatt áll ugyan, de gyakran megyei sőt országos beiskolázási feladatokat is ellát. Márpedig egy-egy települési önkormányzattól nemigen várható, hogy a határain kívüli települések szakmunkásigényeit is felmérje és ennek alapján készítsen szakképzési koncepciót.

Ily módon a legtöbb esetben az a jellemző, hogy az iskolák magukra maradnak fejlesztési koncepcióik kidolgozásával, vagyis legfőképpen saját intézményi érdekeiknek megfelelően készítik el azokat. A fenntartó önkormányzatok többsége nem tud és nem is akar élni a beleszólás vagy a korlátozás-irányítás lehetőségével.

A legtöbb szakképző iskola korrekt távolságtartással viszonyul fenntartó önkormányzatához és az viszont, legfeljebb az anyagiak tekintetében vannak konfliktusai. A vita többnyire arról szól, hogy megkapja-e az iskola a neki járó teljes fejkvótát, mikor kapja meg, esetleg kap-e valamilyen céltámogatást vagy többletfinanszírozást is. A legtöbb esetben természetesen nem kap, hiszen az önkormányzatok szegények, és a finanszírozás legfőbb szempontjának azt tekintik, lehet-e valamit spórolni e szűkös esztendőikben ezeknek az iskoláknak a költségvetéséből. Márpedig a szakképzési szerkezet átalakítása jelentős beruházásokat ill. többletfinanszírozást igényelne. És ezzel elérkeztünk a szakképzési struktúra átalakításának legfőbb akadályához, a pénzhiányhoz. Ennek feloldása azonban már nem intézményi és nem is önkormányzati szintű feladat. Ezen a téren csak akkor remélhetünk megoldást, ha a rendelkezésre álló központi pénzforrásokat az oktatásirányítás azokra a területekre koncentrálja, ahol a képzési szerkezet átalakítása a legsürgősebb változtatásokat igényli.

Liskó Ilona

HAZAI FELSŐOKTATÁSI SZAKIRODALMI TÁJÉKOZÓDÁS MŰLT, JELEN, JÖVŐ

Paradox módon 1968-ban vagy 1978-ban egy egyetemi oktató, kutató vagy minisztériumi hivatalnok könnyebben és gyorsabban kapott választ a felsőoktatást érintő bármilyen jellegű kérdésre, mint ma, 1993-ban. Az a kiadványsorozat, amit elsőül a *Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára*, majd az *ELTE Egyetemi Könyvtára* kezdeményezését követően a *Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont* több országos könyvtárral együttműködve közreadott, mostanra értelemszerűen történeti dokumentumgyűjteménnyé vált, s léte és hasznossága valószínűleg még a szakemberek körében is feledésbe merült. A *Felsőoktatási Szakirodalmi Tájékoztató* három sorozata (*A felsőoktatás általános kérdései*, *Műszaki és Természettudományok*, *Társadalomtudományok*) évtizedeken keresztül volt segédeszköze a tájékozódásnak és a felsőoktatási kutatásnak. A bibliográfia feldolgozta a hazai és nemzetközi szakirodalmat, annotációkat, referátumokat tartalmazott, és a 70-es évek elejétől kialakított ciklikusan permutált indexszel jól segítette a gyors informálódást.

Annak taglalása vagy minősítése, hogy ilyen típusú kiadvány több könyvtár, több intézmény és intézet, és több szakember próbálkozása, kísérletezése és erőfeszítése ellenére miért nem jelenhetett meg továbbra is, e rövid áttekintésnek nem feladata.

Feladatunk inkább az, hogy az immár halaszthatatlanná váló felsőoktatási szakirodalmi információ-szolgáltatást megújított és korszerűbb formában megvalósítsuk.

Ismeretes ugyanakkor az is, hogy a külföldi felsőoktatási szakirodalom gyűjtése és föltárása az utóbbi jó néhány évben egyre inkább háttérbe szorult és szinte teljesen esetlegessé vált. A meghatározott főprofilú nagy könyvtárak ugyanis a hazai és külföldi jelentős áremelkedések (és egyidejű költségmegvonások) miatt elsősorban alapvető gyűjtőkörük kielégítésére kénytelenek szorítkozni. Még a felsőoktatás profiljához legközelebb álló *Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum* is lemondott a felsőoktatási szakirodalom beszerzéséről.

Ezt a hiányt és a mind sürgetőbb szakirodalmi ellátás szükségességét felismerve alapozta meg az *Oktatáskutató Intézet* egy felsőoktatási szakirodalmi információs adatbázis kiépítését.

Az adatbázis számára autopszia alapján kívánjuk föltárni a magyar felsőoktatás egészére vonatkozó magyar könyvanyagot, a folyóirattermés cikkanyagát és a lehetőségekhez képest a kéziratoss/nem publikált dokumentumokat is. Ilyen szakértői jelentések, tanulmányok, munkaanyagok, statisztikák stb. elsősorban az Oktatáskutató Intézet könyvtárában találhatóak, ezek másutt nem hozzáférhetőek, földolgozásukat ez is indokolja. A föltárás ugyanakkor nem vonatkozhat pusztán a társadalomtudományi kiadványokra; a szakirodalom szórtsága igen nagy, vegyes tematikájú egyetemi évkönyvekben, *annalesekben*, műszaki és természet-tudományi témájú kiadványokban is szép számmal jelenik meg felsőoktatási vonatkozású irodalom. Ezért az adatbázis építése csak más intézményekkel együttműködve célszerű.

A külföldi szakirodalmat egyfelől a felsőoktatási és határtudományi folyóiratokból és referálólapokból tárjuk föl, másfelől az *Információs Infrastruktúra Fejlesztési Program* keretében a hazai könyvtári és információs adatbázisok és az elérhető nemzetközi oktatásügyi, szociológiai és más társadalomtudományi elektronikus adatbázisokra támaszkodva bővítjük majd szolgáltatásunkat.

A könyvtár egy integrált könyvtárkezelő rendszer (*Sziren*) hálózati változatával dolgozik. A rendszer lehetővé teszi valamennyi dokumentumtípus számítógépes földolgozását, visszakeresésüket, bibliográfiák készítését több szempont szerint, logikai kapcsolatok segítségével.

Az Oktatáskutató Intézet felsőoktatási kutatói várhatóan csak egy részét képezik a felhasználóknak. Az adatbázis fejlesztése során mód nyílik a szélesebb érdeklődés kielégítésére; egyetemek, főiskolák, más kutatóhelyek, az ágazati irányítók, testületek és szakbizottságok felsőoktatási szakirodalmi informálódása válik ismét lehetővé a felsőoktatás-politika, -szociológia, a felsőoktatás-kutatás számos hazai és nemzetközi részkérdéséről. Ennek érdekében további célunk a felsőoktatási szakirodalom felfrissítése.

Az elmúlt évtized a felsőoktatás kutatásában jelentős eltolódást hozott. A korábban erősen centralizált minisztériumi irányítást Európa-szerte felváltották az ún. "árnyékszervezetek" az oktatási és irányítási szféra között; mind erősebb a hangsúly a tömegmértű intézményeken és ezek menedzsmentjein; a hallgatók politikai erővé váltak; a pénzügyi szabályozás váltotta föl a korábbi adminisztratív irányítást. Mindennek irodalma ma Magyarországon alig hozzáférhető, ezért a hagyományos beszerzési forrásokon túl külföldi kapcsolataink révén is igyekszünk az ebbéli hiányok gyors pótlására.

Reményeink szerint belátható időn belül ismét naprakészen tájékozódhatnak a felsőoktatás iránt érdeklődő kutatók és szakemberek. És ha a szakirodalmi tájékoztatás több mint egy évtizedes kiesését jelenleg nem is lehet pótolni, távlatilag elképzelhető, hogy akár szelektáltan, de a retrospektív földolgozás is megvalósuljon.